

Pokol in uničenje brez primere

6. del

Ivo Žajdela

Končujemo z opisom partizanskega napada oz. uničenja Ajdovca 12. decembra 1942, ki mu je sledil množični pokol vojnih ujetnikov na Brezovi Rebri. Leta 1942 so partizani izvedli več podobnih množičnih pomorov civilistov.

Iz partizanskega zapisnika je razvidno, da so od vsakega zaslišanca vzeli osebne podatke in ga nato povprašali po sodelovanju v »beli gardi«. Ne vemo, koliko so vplivali na odgovore in kako so jih zapisali, vendar zapisnik dokazuje, kako pogumni so kljub vsemu ostali nekateri fantje. Dvajsetletni Franc Cikanek je končal gimnazijo in leta 1942 stanoval na Bre-

Skupina enaindvajsetih Stanislav Knol iz Žužemberka je izjavil, da je bila najmanj polovica fantov v Domu za predajo, zlasti potem ko so slišali poziv župnika Pavliča in opozorilo prebežnika Rudeta. Vsaj dva zaslišanca sta povedala, da poveljnika Stupice med napadom ni bilo v Ajdovcu, sta pa bila različnega mnenja, kdo je bil njegov namestnik. Andreja Rozmana z Brezove Rebri

domov na Brezovo Reber. Zjutraj mu je uspelo, da se je neopažen oddaljil od Doma, toda kasneje so ga vendar odkrili. – Ko je Zvašnikova mati z Brezove Rebri zvedela, da je med ujetniki tudi njen sin Lojze, je šla prosit zanj. Kljub stražam se je prebila do sobe, kjer je zasedalo sodišče. Ker je družina sodelovala z OF, so ji hoteli izročiti sina, da ga odpelje domov, toda fant je odločil

na Selih pogreb mož in fantov, ki so med napadom padli v Ajdovcu. Že prejšnji dan so domačini z dovoljenjem »osvoboditeljev« pobrali njihova trupla in jih prepeljali na Sela. Na pokopališču poleg cerkvice sv. Nikolaja so moške izkopali veliko jamo in v njo brez krst drugo poleg drugega položili šestnajst trupel. Župnik Gregor Mali je takoj po pogrebu odšel v Žužemberk. Čeprav je bilo tako v Ajdovcu kot v okolici še polno partizanov, ga menda na poti niso ovirali.

V ponedeljek, 14. decembra 1942, so partizani na dvorišču Gnidovčeve domačije v Gornjem Ajdovcu ustrelili šestinpetdesetletnega očeta Franca Gnidovca. Njegov oče Jernej je pred prvo svetovno vojno kar trideset let opravljal župansko službo v Ajdovcu. Franc se je leta 1910 poročil z Antonijo Legan iz Sel in imela sta deset otrok. Starejši sin France je leta 1938 postal duhovnik, ob času očetove smrti pa je bil prefekt v Baragovem semenišču v Ljubljani. Sin Tone je spomladi 1942 iz Krevsovega mlina pri Mirni Peči odšel v nacionalno ilegalo, kot smo že omenili. Ko je oče Franc v soboto po napadu stal ob ruševinah domače cerkve, iz katerih se je še kadilo, je rekel, da je uničenje cerkve največja nesreča za faro. Najbrž tedaj ni mislil, da bo to nesrečo med prvimi občutila tudi njegova družina, ko očetu v Ajdovcu ne bo zvonilo in ga bodo morali pokopati brez duhovnika.

Le redki, ki so bili na očetovem pogrebu na Selih, so vedeli, da so hkrati z njim spustili v jamo tudi nekaj zoglenelih koščic Franca Legana, ki so jih izbrskali iz ruševin dvorane Prosvetnega doma in položili v malo leseno škatlico od kvasa. Da je

Novo cerkev so v Ajdovcu lahko zgradili šele leta 1989.

zovi Rebri pri sorodniku Vidrihu ter opravljal delo občinskega tajnika. Zaslišali so ga dvakrat. Pri drugem zaslišanju je povedal, da je brez kakih posebnih navodil vabil člane Fantovskega odseka, ki jih je dobro poznal, naj pristopijo k vaški straži. Na vprašanje, kaj je tisti, ki od Italijanov vzame puško in strelja na Slovence, je odgovoril: »Po vašem mnenju je menda narodni izdajalec.«

so zasliševali naknadno, saj so ga šele okrog poldneva odkrili na podstrešju Resarjeve hiše v Dolnjem Ajdovcu. Posebej so ga prignali na Brezovo Reber in bil je obsojen na smrt, čeprav sploh ni bil pri vaški straži. 11. decembra se je namreč vrnil iz ljubljanske bolnice in proti večeru prišel v Ajdovec. Odločil se je, da bo prespal med prijatelji v Domu, drugo dopoldne pa šel

drugače: »Mama, pojdite domov in molite! Jaz bom šel tja, kamor bodo šli moji prijatelji.« Tako je bil tudi on uvrščen v skupino enaindvajsetih mož in fantov, ki so jih tisti decembrski večer v gozdu za Brezovo Rebrijo po hudem mučenju zmetali v skupno jamo in površno zakopali.

Umor Franca Gnidovca V nedeljo, 13. decembra 1942, je bil

tam umrl Franc Legan, so vedeli, ker so med opekami našli košček njegove jopice.

Gnidovčev in Leganov skupni grob je 21. marca 1943 blagoslovil žužemberški kaplan, ki je prišel z oddelkom vaške straže, da bi prepeljali v blagoslovljeno zemljo enaindvajset žrtev krivične komunistične obsodbe. Skupaj s svojci žrtev in drugimi domačini so stražarji odšli v gozd pri Brezovi Rebri in izkopali enaindvajset trupel. Po pogrebni maši so jih pokopali v skupnem grobu na selskem pokopališču.

»Priprave« na zločin »Osvooboditev« Ajdovca se je začela 16. oktobra 1942 z ubojem župana Štefana Vidriha. Vedeli so, da je njihov idejni nasprotnik in da ima vpliv na okolico, morda so celo vedeli, da je član Slovenske zaveze. Do tedaj je med Brezovo Rebrijo in Frato veljala nekakšna toleranca, nekakšno čakanje. 16. oktobra je bilo tega čudnega stanja nenadoma konec. Reakcija Vidrihovitih sovaščanov in sosedov je bila hitra in enotna. Na Frati so bili le za trenutek presenečeni, toda od svojega programa niso niti malo odstopili. Del tega programa je bila tudi »rekvizicija« pri Vidrihovitih, ki jo je v začetku decembra izvedla Tomšičeva brigada.

Potem pa je prišel 11. decembra 1942. »V brigadi so bili dopoldne sestanki celic KPS (Komunistične partije Slovenije) in aktivov ZKM (Zveze komunistične mladine), na katerih so se dogovorili za agitacijo med borci o nujnosti napada na Ajdovec. O tej zadevi je izrecno razpravljala biro KPS v 3. bataljonu. Vzporedno s tem so tekle poveljniške priprave (F. Strle, *Tomšičeva brigada 1942–1943*, str. 353). Ali ni s tem dovolj povedano, kdo je usmerjal napad in kako! Moštvo je bilo treba pripraviti, da ne bo oklevalo, ko bo treba streljati na neoborožene kmečke fante, ko bo treba zažgati cerkev, šolo in druge stavbe. Moč prepričavanja je morala biti res velika, da so verjeli, da pomagajo domovini, ko streljajo na vrstnike – Slovence, ki so proti koncu napada drug za drugim prihajali iz goreče zgradbe Gnidovčevega doma.

Branilci podobne priprave pred napadom niti niso potrebovali. Bili so večinoma kmečki fantje iz Ajdovca in iz okolice Žužemberka, navezani na dom in domačo zemljo in povezani s krščanskim izročilom. Mnogi so bili člani Zveze fantovskih odsekov, zato so se v Prosvetnem domu počutili skoraj kot doma.

»Pravljica« o borcih S tem sem skoraj v celoti povzel prispevek, ki ga je za 40. številko revije *Zaveza* (marec 2001) pripravil Janko Maček. Prikazali smo tragedijo, ki jo je že v prvem delu vojne doživela suhokrajnska vas Ajdovec. Lahko bi zapisali pokol in uničenje brez primere, vendar so med drugo svetovno vojno in komunistično revolucijo partizani takšnih pokolov in uničenj uprizorili zelo veliko. Lado Ambrožič - Novljan je v svoji knjigi *Gubčeva brigada* sam zapisal, da so bili v tistem času, ko je sam z Gubčevo uničeval po Ajdovcu, za partizane glavni »sovražnik« slovenski protirevolucionarji (on je seveda zapisal boljševisistični izraz »bela garda«).

Pravzaprav je nepojmljivo, kako lahko mnogi Slovenci danes, ko je tudi »z druge strani« izšlo že zelo veliko literature o medvojnem dogajanju v Sloveniji, še vedno ponavljajo to neverjetno pravljico o borcih proti okupatorju (t. i. narodno-osvobodilnih borcih), ki da so jih v njihovem plemenitem boju ovirali domači nasprotniki oz. sodelavci okupatorja. Kakšna je značilna človekova laž, ki jo ponavadi spremlja še slepilo. Ta laž oz. levičarska resnica je narejena iz prikrojjenih podatkov, potem ko izpustijo bistvene, če ne celo ključne podatke. To naši levičarji ves čas počnejo. Zraven to laž oz. njihovo resnico spremlja še slepilo o plemenitem uporništvu. Bistvo

Nagrobnik družine Gnidovec na Selih

te laži (»resnice«) je, da izpuščajo bistveni element zgodbe, to pa je vloga oz. ideologija komunistične partije, njeno pripravljane pred vojno na (svetovno) revolucijo in zloraba okupacije oz. razmer, ki so z njo nastale, za napad na notranjega političnega nasprotnika. Kajti šele v razmerah, ki so v Sloveniji nastale z okupacijo, so lahko začeli napad (ubijanje; revolucija) domačih političnih nasprotnikov.

Uzmišljeni svet levičarjev V zadnjem času je imela Ljubica Jelušič, ministrica za borce oz. levičarske spominske slovesnosti, že nešteto govorov na raznih borčevskih slavljih. Občasno jih imajo tudi drugi ministri in poslanci leve politične oblasti v Sloveniji: predsednik republike Danilo Türk, Aleš Zalar, Miran Potrč, da o predsedniku borcev Janezu Stanovniku sploh ne govorimo. Vsi po vrsti ponavljajo to veliko levičarsko laž (oz. svojo »resnico«): slavo pojejo partizanskim borcem, ki da so se uprli in bojevali proti okupatorju, potem pa po večini še obsodijo »sodelovanje z okupatorjem«. Tisto, kar pa se je na Slovenskem med drugo svetovno vojno v resnici dogajalo, pa zanje ne obstaja: to pa je komunistična zloraba okupacije za neizmerno morijo in uničevanje političnih nasprotnikov, pri čemer so bili partizani le komunistična vojska, ki je služila ko-

Na osnovni šoli v Ajdovcu še vedno slavijo partizanski zločin.

munističnemu vodstvu za »višje cilje«, za izvedbo revolucije, kar je pomenilo za zasedbo oblasti. Toda draga Ljubica Jelušič, Danilo Türk, Aleš Zalar, Miran Potrč in drugi, ki ponavljate omenjeno veliko laž, kaj pa se je v Sloveniji zgodilo s koncem vojne? Ali smo dobili parlamentarno demokracijo oz. vse tisto, kar ta sintagma pomeni? Poleg strahovite medvojne partizanske morije niti tega nismo dobili. Komunisti so tej moriji dodali še eno uničujočo prvino: 45-letno enopartijsko in udbovsko diktaturo. Vsi pa menda dobro vemo, kaj pomeni 45 let v življenju človeka, to namreč, da so mnogi Slovenci skoraj vse svoje življenje morali skivet pod nasiljem države, tiste države, ki mora v demokraciji skrbeti za njihovo varnost.

Nova cerkev šele leta 1989

Ljudje ponavadi pozabljam (ali pa se ne zavedamo), kako smo pravzaprav omejeni, poleg tega pa še pokvarjeni (preračunljivi). Ko omenjam omejenost, mislim na to, da lahko naenkrat osvojimo in obvladamo le nekaj informacij oz. podatkov in da povečini nekatere pomembne elemente pri miselnem obvladavanju neke zgodbe ali mišljenja spustimo oz. nam uidejo iz zavesti. Še huje je, da to mnogi počnejo zavestno, iz preračunljivosti.

Ni bilo odveč, da sem to razmišljanje na koncu dodal ob opisu zgodbe o ajdovski tragediji. Partizani so med vojno Ajdovec, vas, ki, kar se zemlje tiče, ne leži ravno na rodovitnem območju, strahovito uničili. Po vojni ljudem 45 let, dokler je trajal udbovski režim, niso dovolili, da bi pozidali novo cerkev, potem ko so jim partizani leta 1942 prejšnjo v celoti požgali. Šele leta 1989 so si lahko, spet s svojim odrekanjem od ust – po dolgotrajnih nasprotovanjih komunističnih oblastnikov – znova pozidali svoj hram duhovnosti in tolažbe. Toda slovenska demokracija ne bi bila »prava«, če ne bi dediči partizanskih zločincev nedaleč stran v posmeh Ajdovcem in vsem, ki so veliko pretrpeli zaradi partizanskega »osvobajanja«, pred nekaj leti postavili (še enega!) spomenika zločincu iz pred Ajdovca. **D**